

FAOLIYATNING O'ZLASHTIRILISHI VA MALAKALARNI EGALLASHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Boboeva Umida Baxshulloyevna

Osiyo Xalqaro universiteti pedagogika-psixologiya yo'nalishi birinchi bosqich magistranti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada inson shaxsining shakllanishi o'yin, ta'lim, mehnat, sport va boshqa faoliyatning turlarida amalga oshirilishi, faollik tufayli faoliyatni amalga oshirilishi, faoliyat va uning turlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: faoliyat, faollik, xulq-atvor, muomala, ehtiyoj, istak, ijtimoiy talablar, axborot.

Аннотация: В данной статье формирование личности человека осуществляется в играх, обучении, труде, спорте и других видах деятельности, деятельность осуществляется благодаря деятельности, рассматриваются виды деятельности и их виды.

Ключевые слова: деятельность, деятельность, поведение, поведение, потребность, стремление, социальные потребности, информация.

Annotation: In this article, the formation of a person's personality is carried out in games, training, work, sports and other activities, activities are carried out thanks to activities, types of activities and their types are considered.

Key words: activity, activity, behavior, behavior, need, aspiration, social needs, information.

Faoliyatning o'ziga xos dastlabki xususiyati shundaki, aktivlikning manbai bo'lgan faoliyat aktivlikni yaxshi anglab olingan maqsad bilan boshqariladi. Faoliyat voqelikka bo'lgan aktiv munosabatning shunday formasi-ki, u orqali odam yashab turgan olam bilan o'zi o'rtasida real aloqa o'rnatada. Odam faoliyat vositasi bilan tabiatga, narsalarga va

boshqa kishilarga ta'sir qiladi. Toshning og'irligini aniqlash uchun uni kutarib ko'rish kerak edi, atom bombasining quvvatini namoyon qilish uchun esa uni portlatib ko'rish kerak edi. Galdagi bitta oddiy vazifani bajarishga qaratilgan ana shunday har bir nisbatan tugallangan faoliyat elementi amal deb yuritiladi.

Harakatning bajarilishi va uning natijalarini erishiladigan pirovard maqad bilan taqqoslash yo'li bilan doimiy nazorat qilib boriladi va to'g'rilab turiladi. Tashqi real ishdan ichki ideal ishga mana shunday o'tish jarayonini interiorizatsiya deb yuritiladi. Yuqorida eslatib o'tilgan ichki psixik faoliyatni buyumlar bilan qilinadigan tashqi faoliyatning interiorizatsiyasi natijasi deb qarash mumkin. Shunga muvofiq narsalar bilan qilinadigan tashqi faoliyatni ichki psixik faoliyatning eksteriorizatsiyasi deb qarash mumkin. «Eksternus» degan so'zdan olingan bo'lib bizningcha tashqi degan ma'noni bildiradi.

Faoliyatning asosiy turlari

Har qanday faoliyat tarkibiga ham aqliy, ham jismoniy motor harakatlar mujassam bo'ladi. Aqliy harakatlar-shaxsning ongli tarzda, ichki psixologik mexanizmlar vositasida amalga oshiradigan turli-tuman harakatlaridir. Eksperimental tarzda shu narsa isbot qilinganki, bunday harakatlar doimo motor harakatlarni ham o'z ichiga oladi. Bunday harakatlar quyidagi ko'rinishlarda bo'lishi mumkin. Pertseptiv-ya'ni bular shunday harakatlarki, ularning oqibatida

atrofdagi predmetlar va hodisalar to'g'risida yaxlit obraz shakllanadi; vositasida turli xil muammolar, masalalar va jumboqlarni yechishga qaratilgan faoliyat Mnemik faoliyat-narsa va hodisalarning mohiyati va mazmuniga aloqador materialning eslab qolinishi, esga tushirilishi hamda esda saqlab turilishi bilan bog'liq murakkab faoliyat turi; fikrlash faoliyati–aql, fahm-farosat; Imijativ - (imidj-obraz so'zidan olingan) faoliyati shundayki, u ijodiy jarayonlarda xayol va fantaziya vositasida hozir bevosita ongda berilmagan narsalarning xususiyatlarini anglash va xayolda tiklashni taqozo etadi. Inson shaxsining shakllanishi o'yin, ta'lim, mehnat, sport va boshqa faoliyatning turlarida amalga oshadi. Faollik tufayli faoliyatni amalga oshirish jarayoni yuzaga keladi, xulq-atvor, muomala vositasida ehtiyoj, istak, ijtimoiy talablar qondiriladi, turli xususiyatli axborotlar o'zlashtirilishi natijasida shaxs tarkib topa boshlaydi.

O'yin foliyati. Faoliyatning oddiy shakllaridan biri o'yin hisoblanadi, lekin u toboro takomillashib, sodda harakatlardan keyinchalik syujetli, rolli o'yinlarga, hatto sportgacha murakkablashib boradi, atrof-

muhitni aks ettirishida ishtirok eta boshlaydi. O'yinlar milliy (etnik) va umumbashariy turkumlardan tarkib topgan bo'lib, ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini o'zida aks ettiradi. O'yinlar takomillashib borib sport turlariga, sport faoliyatiga o'sib o'tadi, jumladan, shaxmat, damino, futbol, shashka va hokazo. Sport o'yin faoliyati sifatida barcha yoshdagi insonlarga xos bo'lib hisoblanadi.

O'yin faoliyatida bola ijtimoiy voqelikning taqlid, rol orqali ijro etishga harakat qiladi va shu yo'sinda atrof-muhit to'g'risidagi, ijtimoiy turmushdagi shaxslararo munosabatlarni o'zlashtira boradi. Ijtimoiy turmushdagi u yoki bu hodisani rol orqali idrok qiladi. So'z bilan harakatning birikuvchi natijasida o'yin faoliyat tusini oladi va muayyan ma'no, axborot berish, kuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Dastlabki o'yin aynan kattalar xatti-harakatini takrorlash, ularga taqlid qilish bilan tavsiflanadi. Syujetli o'yinlar borliqning goh anglangan, goho anglanmagan tarzda u yoki bu tomonlarini egallashga xizmat qiladi.

Bolalar o'yinlarining dastlabki ilmiy tahlili rus olimi Ye.A.Pokrovskiy tomonidan 1887-yilda amalga oshirilgan. Uning

fikriga ko'ra, "o'yin" to'g'risidagi tushunchalar o'ziga xoslikni va tafovutni u yoki bu xalqqa mansublikni bildiradi.

Ta'lim foliyati. Ta'lim ham jarayon, ham faoliyat sifatida insonning hayotida muhim rol o'ynaydi va muayyan davr uchun yetakchi faoliyat sifatida gavdalanishi mumkin. Ta'lim boshqacha so'z bilan aytganda, o'qituvchi bilan o'quvchining subyekt-subyekt munosabatidagi hamkorlik faoliyati hisoblanadi. Aksariyat hollarda o'qituvchi axborot uzatuvchi (kommunikator), o'quvchi esa uni qabul qiluvchi obyekt sifatida talqin etiladi, ikki yoqlama harakat tufayli ma'lumot insonga anglashiladi, o'zaro ta'sir, o'zaro anglashuv, tushunuv, o'zaro subyektlarning bir-biriga zaruriyligi, taqozochanligi hamkorlikning muvaffaqiyati kafolati sanaladi. Ta'lim o'quv faoliyati, aqliy faoliyat, bilish faoliyati turtkisi vazifasini o'taydi, chunki har qaysi faoliyatning shakli aqliy mehnat tufayli amalga oshadi. Ta'limning boshqa faoliyat turlaridan farqi uning mahsulining o'ziga xosligi, barcha bosqichlariga ongli yondashuvida va munosabatda bo'lishdir. Ta'lim o'quv faoliyati yoki jarayon sifatida mustaqil izlanishni, ijodiy munosabatni,

turli vaziyat (auditoriya va undan tashqarida)ni, har xil bosqichni (boshlang'ich, o'rta-maxsus, oliy ta'lim) o'zida mujassamlashtiradi. Mustaqil bilim olish va mutolaa qilish ham o'quv faoliyatining muayyan ko'rinishlari bo'lib, shaxsiy, ilmiy, ijodiy izlanishning mahsuli hisoblanadi. Ta'lim-tarbiya bilan uyg'unlashgan tarzda namoyon bo'ladi, subyektga obyektiv ta'sir o'tqazish tufayli bilimlar egallanadi, muayyan shaxsiy fazilatlar tarkib topadi. Ta'limning mohiyatiga (matnda g'oya, taassurot, mazmun, syujet, timsol orqali) tarbiyaviy ta'sir o'tkazish dasturiy asosda, iyerarxik (yunoncha hierarchia - izchillik) tarzda singdiriladi. Ta'lim muayyan guruh va jamoani shakllantiradi, shaxslararo munosabat maromlari bilan tanishtiradi, shaxsiy fazilatlarning tarkib topishiga, subyektning ijtimoiylashuviga sezilarli ta'sir o'tkazadi. Ta'lim jarayonida aniq tasavvurlik, tasviriy ko'rgazmalilik, "jonli mushohada"lik materiallarining o'рни nihoyatda muhimdir. O'zlashtirilayotgan o'quv materialining ma'lum qismi hissiy a'zolarimiz tomonidan aks ettiriladi. Talabalar bilimlarni egallash paytida aniq narsalar, obyektlar, hodisalar, jismlarni yoki ularning ramziy tasvirlarini

kuzatish natijasida aniq tasavvur obrazlarini yaratadilar.

Mehnat faoliyati. Insoniyat o'zining mehnati tufayli ongli mavjudodga aylangan, jamiyatda mo'l-ko'lchilikni yaratgan, tabiatda esa ayrim o'zgartirishlarni amalga oshirgan, borliq to'g'risidagi ma'lumotlarni egallashga musharraf bo'lgan. Mehnat faoliyatining tarkibida mehnat, ish – harakat yotadi. Ularning har qaysisi muayyan ulushni amalga oshirish tufayli faoliyat mahsuli vujudga keladi, u moddiy yoki ma'naviy ko'rinishda bo'lishi mumkin. Ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan kasb – kor ko'nikmalarini avlodlarga o'rgatish mehnat faoliyati yordamida amalga oshiriladi. Kasbiy malakalarni shakllantirish, takomillashtirish, mahsulot yaratish va undan maqsadga muvofiq ravishda foydalanish mehnat faoliyati orqali ro'yobga chiqariladi. Mehnat faoliyatida amaliy ko'nikmalar barqarorlashadi, nazariy fikr, g'oya, mulohaza vujudga keladi. Faoliyat bilan ong birligi mavjud bo'lganligi sababli shaxs tarkib topadi, ham axloqan, ham aqlan rivojlanadi. Mehnat faoliyati individual xususiyat kasb etsada, lekin uning mohiyati ijtimoiydir. Inson shaxsiy ehtiyojni qondirish uchun mehnat qiladi, u yoki bu

mahsulot ishlab chiqariladi, oqibat natijada odam ijtimoiy jamiyat farovonligi uchun o'z shaxsiy ulishini qo'shadi. Mehnat faoliyati yashash, ehtiyojni qondirish, kelajak uchun mo'l-ko'lchilikni vujudga keltirish uchun, yaratilgan mahsullarni (me'morchilik, san'at, madaniyat asarlarini) saqlash, asrash, meros sifatida qoldirish funksiyalarini bajaradi. Shuning uchun mehnat faoliyati 10 minglab kasbkor professiogrammasiga asoslangan holda turli shaklda tashkil qilinadi va muayyan reja, maqsadni ro'yobga chiqarish uchun har xil vaziyatlarda amalga oshiriladi.

Faoliyatning o'zlashtirilishi va malakalarni egallash

Biz yuqorida ko'rib o'tgan harakatlarning istagan bir tomonlarini tegishli ravishda ularning motor harakat sensor hissiy va markaziy komponentlari, ya'ni qismlari deb atash mumkin. Ishni amalga oshirishda bajaradigan ishlariga muvofiq ular ishni ijro qiluvchi, nazorat qiluvchi va boshqaruvchi deb belgilanishi mumkin. Odam faoliyati davomida foydalanadigan ijro qilish nazorat qilish va boshqarish yo'llarini mazkur faoliyatning usullari deb ataladi. Odamdagi xuddi shunday maqsadga muvofiq

harakatlarning amalga oshirilishi va boshqarilishining qisman avtomatlashuvi malaka deb ataladi.

Ish tuzilishining shunday qisman avtomatlashuvi tufayli o'zgarishi imkoniyati quyidagidan iborat.

1. Harakatlarni ijro qilish usullarining o'zgarishi. Bundan avval har biri alohida bajarilgan bir qator ayrim harakatlar bir butun harakat tarkibidagi oddiy harakatlar o'rtasida hech qanday to'xtab qolish va tanaffuslar bo'lmaydigan bitta yaxlit aktga bitta murakkab harakatga qo'shilib ketadi.

2. Ishni bajarishda sensor ya'ni hissiy nazorat qilish usullarining o'zgarishi. Ishni bajarish ustidan qilinadigan ko'rish nazorati ko'p jihatdan muskul kinestetik nazorat bilan almashinadi. Buning tipik misoli sifatida mashinistikaning qaramasdan mashinkada xat bosishini ko'rsatish mumkin. Ish – amalning natijalarini nazorat qilish uchun zarur bo'lgan oriyentirni tezlik bilan farqlash va ajrata olish qobiliyati rivojlanadi.

3. Ish amalni markaziy boshqaruvchi usullarning o'zgariishi. Diqqat ish-amalning usullarini idrok qilishdan ozod bo'ladi va asosan ish-amalning sharoiti

hamda natijalarini idrok qilishga qaratiladi. Ayrim hisoblash, qarorga kelish va boshqa intellektual operatsiyalar tez va birlashgan holda («intuitiv» suratda) bajarila boshlanadi. Faoliyatning barcha turi odamda tegishli ko'nikma va malakalar bilan amalga oshiriladi.

Muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli bajarish qobiliyatlarini ta'minlovchi usullar yig'indisini egallash ko'nikma deyiladi. Har bir ko'nikma odamning o'z tajribasidan avval egallab olgan malakalari sistemasi asosida

yuzaga keladi va amal qiladi. Ko'nikmalardan ba'zi birlari kishining ko'nikma hosil qilishiga va malakali ishlashiga yordam beradi, boshqa birlari esa xalaqit beradi, uchinchilari, o'z navbatida, yangi ko'nikmalarni o'zgartirib yuboradi va hokazolar.[5] Bu hodisa psixologiyada malakalarning o'zaro ta'siri deb atalgan. Ko'nikma tarkib topishi qiyinlashadi va sekinlashadi. Bunday paytda ko'nikmaning salbiy ko'chishi yoki malaka interferensiyasi hosil bo'ldi deb gapiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Olimov T. The role of national spirituality and values in the development of civil culture in future specialists with higher education.
2. Olimov T. (2020). Bo'lajak oliy ma'lumotli mutaxassislarda fuqarolik madaniyatini shakllantirishning ayrim yo'nalishlari. Integration of science, education and practice. Scientific-methodical journal, 1(1), 20-27.
3. Olimov T. H. (2016). Formation of self-awareness in youth. Social and humanitarian sciences in the educational system.-Tashkent, 4.
4. Olimov T. H. (2019). Spiritual and moral aspects of the formation of civil culture in future specialists of higher education. Theoretical & Applied Science, (12), 662-665.
5. Olimov T. H. (2019). Development issues of civil society and culture in the work of Eastern thinkers. Pedagogical skill-Bukhara, 2.
6. Olimov T. H. (2020). The image of a modern teacher in the formation of civic culture among future highly educated specialists. Pedagogical skill-Bukhara